

УДК 368.5: 631.11
JEL Q12

СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

О. Федик, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0002-5996-2103

Львівський національний університет природокористування

<https://doi.org/10.31734/economics2022.29.045>

Федик О. Страхування ризиків господарської діяльності аграрних підприємств

Функціонуючи та здійснюючи господарську діяльність, підприємства економічної сфери, у тому числі й аграрні, зіштовхуються із ситуаціями, які тісно пов'язані з ризиком, який притаманний сфері господарювання економік ринкового спрямування. Здійснюючи управління ризиками, аграрні підприємства повинні враховувати умови, в яких відбувається їхня агропромислова діяльність, з визначенням основних цілей та завдань, які й зумовлюються ними.

Галузь сільгоспвиробництва та результати отримання прибутків надзвичайно тісно пов'язані з ризиками та природними чинниками, наприклад, непередбачувана посуха або зливи, а також сильні заморозки можуть звести нанівець вирощення врожаю через його загибель та відповідно призвести до збитків. На сьогодні саме механізм страхування є найбільш прийнятним та економічно виправданим засобом захисту сільгоспвиробників від настання ризиків псування або знищення сільгосппродукції внаслідок настання несприятливих кліматичних чинників та інших подій.

Враховуючи та керуючись результатами проведеного дослідження, виділено й запропоновано такі види страхування, які забезпечуватимуть відшкодування збитків при настанні страхового випадку, що, своєю чергою, забезпечить формування доктрини економічної безпеки аграрного підприємства, а саме: страхування майна агропідприємства; страхування врожаю аграрних культур; титульне страхування прав на землю; страхування якості угідь; страхування відповідальності власників та користувачів угідь; страхування якості виробленої продукції; хеджування ризиків; самострахування; страхування життя та здоров'я працівників.

Дослідивши переваги та недоліки формування фондів самострахування, пропонуємо для створення майбутніх таких фондів застосовувати схему самострахування, основу на диверсифікації відсотків щодо відрахувань залежно від рівня чистого прибутку сільгосппідприємства, що може бути використана для підвищення акумулювання грошей задля швидкого покриття збитків.

Ключові слова: сільськогосподарська продукція, ризики, страхування ризиків, аграрні підприємства, збиток, прибуток.

Fedyk O. Insurance of risks of the economic activity of agricultural enterprises

While operating and carrying out economic activities, enterprises in the economic sphere, including agricultural enterprises, face risky situations which are inherent in economic sphere for market economies. In their risk management, agricultural enterprises must take into account the conditions in which their agro-industrial activities take place with the definition of the main goals and objectives, which are determined by them. The author of the research consider these conditions should be properly considered.

The agricultural sector and the results of its profits are closely connected with risks and natural factors, such as unpredictable droughts or downpours, or cool frosts which can destroy production that can lead to its losses and appropriate receiving of damage. Moreover, the mechanism of insurance is the most acceptable and economically justified means of protecting farmers from the risk of damage or destruction of agricultural products due to adverse of climatic factors and other events.

Taking into account the results of the present research, the author identified and proposed such types of insurance which provided compensations of damage in the case of an insured event, which in turn will provide the formation of the doctrine of economic security of agricultural enterprises, for example: property insurance; crop insurance; title insurance of land rights; land quality insurance; liability insurance of landlords and users of land; insurance of responsibility of owners and users of land; product quality insurance; risk hedging; self-insurance; life and health insurance for employees.

Having explored the advantages and disadvantages of forming self-insurance funds, it is proposed to use a self-insurance scheme based on diversification of interests on deductions depending on the level of net profit of the agricultural enterprises, which can be used to increase the accumulation of money to quickly cover the damage.

Key words: agricultural products, risks, risk insurance, agricultural enterprises, damage, profit.

Постановка проблеми. Агропромислова діяльність на сьогодні виступає однією з найбільш ризикових сфер підприємницької діяльності в Україні. Ризикованість сучасної української сільськогосподарської підприємницької діяльності зумовлюється певними чинниками, до яких належать: сезонність виробництва, пряма залежність від погодних та кліматичних впливів, тривалість часу обороту капіталу, своєрідна складність у сфері зміни асортименту продукції та низка інших. Механізмом захисту від настання таких ризиків може виступати страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковими аспектами проблематики виявлення та дослідження процесів страхування ризиків в різні часи займалися такі науковці, як Ю. В. Алескерова, Н. О. Ботвіна, В. П. Галушко, Г. В. Єфімова, С. М. Марущак, Б. Р. Ахіджанов [1–5] та низка інших вчених. Однак, незважаючи на фундаментальні дослідження окресленої проблематики вітчизняними та зарубіжними науковцями, питання страхування ризиків господарської діяльності аграрних підприємств ще залишається не до кінця дослідженим і потребує подальших наукових доктринальних розробок.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – висвітлення наукових розробок та пропозицій у сфері страхування ризиків господарської діяльності підприємств агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу. Як показали результати наших досліджень, страховий механізм захисту аграріїв від настання негативних фінансових наслідків через природний вплив усвідомлюється не всіма суб'єктами аграрного ринку. Одна категорія таких суб'єктів вважає витрати на страхування непотрібними, інші ж не вірять в ефективність механізму процедури страхування через тривалі процедури отримання коштів від страхових компаній за настання страхового випадку. Однак на сьогодні саме механізм страхування є найбільш прийнятним та економічно виправданим засобом захисту сільгоспвиробників від настання ризиків псування або знищення сільгосппродукції внаслідок настання несприятливих кліматичних чинників, який забезпечує стабільність функціонування сільськогосподарського підприємства.

Процедура відшкодування збитків унаслідок настання страхового випадку складається з таких етапів:

- своєчасне інформування страхової компанії щодо настання страхового випадку з відпо-

відним наданням необхідної документації, яка передбачена страховим договором;

- встановлення та фіксація розміру заподіяних збитків;

- виплата коштів, передбачена страховим договором [2].

Враховуючи та керуючись результатами проведеного дослідження, ми виділили та запропонували такі види страхування, які забезпечуватимуть відшкодування збитків при настанні страхового випадку, що, своєю чергою, забезпечить формування доктрини економічної безпеки аграрного підприємства (див. рис.).

Беручи до уваги важливість вищеперелічених пунктів, розглянемо та охарактеризуємо кожен із представлених нами інструментів. Отже, страхування, об'єктом якого виступають врожаї в сільському господарстві, здійснюється з метою забезпечення уникнення ризиків у разі: зливи, повеней, вимерзання, випадіння граду, ураганних вітрів, посухи, зсуву ґрунтів, знищення врожаю шкідниками, випрівання, землетрусів, сильних снігопадів, відлиги, відсутності фахівців у господарстві, пошкодження сільгосппродукції дикими тваринами тощо.

У правовідносинах щодо страхування страховиком виступає страхова компанія, яка наділена правом здійснення такої діяльності відповідно до отриманої нею ліцензії, а страхувальником є сільгосппідприємство, яке здійснює вирощування сільгосппродукції не менше ніж два роки у відповідній агрокліматичній зоні й отримує стабільний фінансовий прибуток, що свідчить про те, що агропромислове підприємство має змогу вчасно здійснювати необхідні заходи, забезпечуючи при цьому належну технологію вирощування сільгосппродукції.

Як правило, страхові компанії приймають на страхування сільгосппродукцію найбільш розповсюджених сільгоспкультур, а також багаторічні насадження, до яких належать зернові культури, зернобобові та інші культури сільгоспвиробництва [5, с. 30].

Страхування нерухомого майна і транспортних засобів сільгосппідприємств, а також їхнього іншого майна здійснюється для забезпечення ліквідації негативних наслідків від таких груп ризиків:

- суб'єктивних, тобто таких, настання яких залежить від волі суб'єктів: архітектурних помилок, страйків, змови з метою наживи;

- об'єктивних, тобто тих, настання яких не залежить від волі суб'єктів: пожеж, вибухів, землетрусів, аварій на комунікаційних мережах.

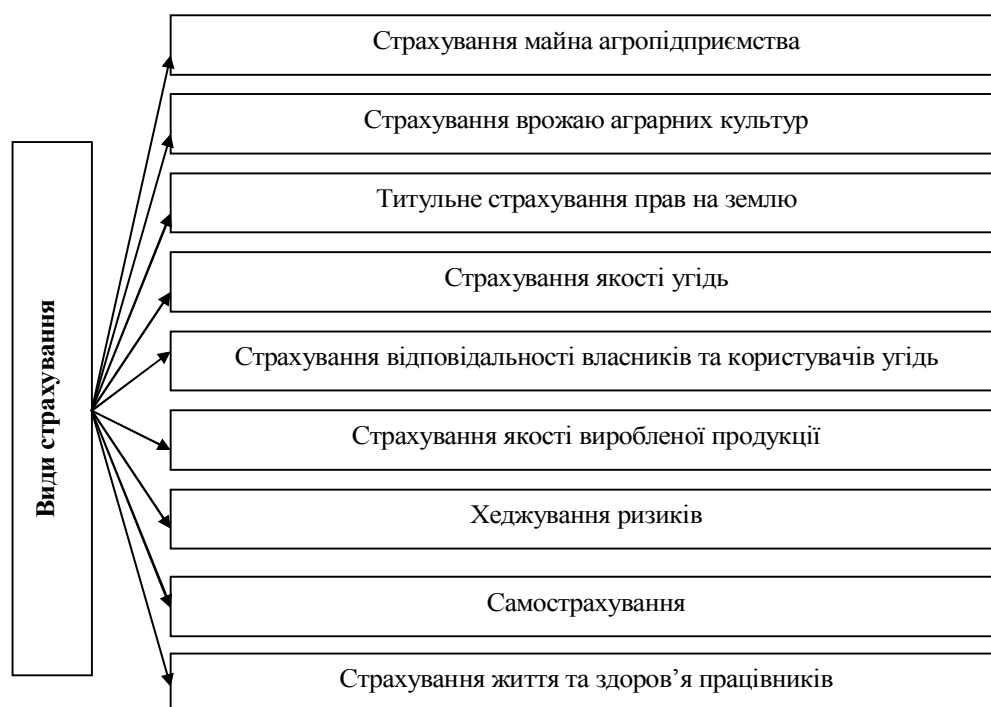

Рис. Страхування ризиків господарської діяльності агропідприємств [1; 5]

На страхування може бути прийняте таке майно: сільськогосподарські машини (трактори та самохідні машини); нерухоме майно, у тому числі й незавершене будівництво; посівні машини; машини з догляду за посівами; машини для збирання врожаю та інші автотранспортні засоби.

Об'єктом же ж страхування якості угідь виступають земельні ресурси, якими володіють агропідприємства. Страховий ризик може полягати і в тому, що буде зменшена родючість ґрунтів відповідно до норм, які вказуються в паспорті земельної ділянки, тому відповідним органам належить дослідити рівень якості ґрунтів щодо відповідності їх паспортним даним. Причому страховою подією виступатимуть саме погіршення базових паспортних показників якості ґрунтів через настання геокліматичних процесів або ж стихійних явищ чи неправомірних дій сторонніх осіб.

Свідченням настання факту страхового випадку може бути порівняння якості реальних показників ґрунтів із тими, що зазначені у відповідній паспортній документації, яке відповідно проводять щороку.

Для суб'єктів сільгоспвиробництва, які виступають орендарями земельних ділянок та вкладатимуть фінансові ресурси для відтворення та покращання якості земельних ресурсів, треба впроваджувати знижки до страхових внесків, оскільки вони своїми діями сприяють покращанню якості

ґрунтів. І навпаки, у разі погіршення якості земельних ресурсів страховим компаніям необхідно збільшувати суми відповідних страхових платежів через ризик реального настання страхового випадку, якого можна було би й уникнути, якби орендар земельної ділянки забезпечив покращання якості земельних ресурсів.

Щодо страхування життя та інших видів страхування, таких як медичне страхування працівників сільгоспідприємства, то в цьому разі йтиметься про форму особового страхування. За наслідками настання страхового випадку застрахованим суб'єктам гарантується отримання медичної допомоги. За таких обставин до страхових випадків належатиме подія, яка матиме випадковий характер, з настанням якої здійснюється страхування. До таких випадків можна віднести хворобу застрахованого працівника, ушкодження здоров'я, яке настає внаслідок настання нещасного випадку, або смерть застрахованої особи [1, с. 60].

У контексті викладеного зауважимо, що в Україні діють правила обов'язкового страхування на підприємствах, а платежі з підприємств відраховуються до Фонду державного страхування від нещасних випадків на виробництві. Однак власник підприємства не позбавлений можливості додаткового здійснення страхування, окрім вищезазначеного обов'язкового страхування у Фонді держстрахування.

Стосовно ж визначення мети страхування якості виробленої продукції, то за таких обставин метою виступає захист майнових прав виробника сільгосппродукції в разі, якщо до цього виробника виникатимуть претензії від споживачів виробленої ним продукції. Тому виникнення страхової відповідальності в цьому разі залежатиме від якості виготовлених та вирощених товарів і якості їхніх складових компонентів, а також від помилок у розрахунках в процесі виготовлення чи вирощування продукції. При цьому з метою укладення такого договору страхування товаровиробник має володіти власною торговою маркою.

До наступного етапу – хеджування ризиків, тобто процедури страхування від негативної зміни ситуації на сільськогосподарському ринку виготовлення чи вирощення продукції, належить таке страхування, яке спрямоване не на отримання прибутків, а на можливість зниження ризиків процесу фінансової діяльності компанії. Найефективнішими засобами хеджування для агропромислових підприємств виступають ф'ючерсні та форвардні контракти, які спрямовані на встановлення гарантії цінової політики і можливості продажу чи придбання сільгосппродукції, яка ще не виготовлена, однак буде вироблена сільгоспвиробником (продавцем продукції) та придбана гіпотетичним покупцем цієї продукції [4, с. 47].

У зв'язку з цим зазначимо, що розвиток набуття приватної форми власності на землю, а також запровадження ринку землі з можливістю останньої бути об'єктом купівлі-продажу та застави в кредитних установах зумовлює потребу юридичного захисту землекористувачів і землевласників засобом укладення страхових договорів на ринку сільгоспвиробників.

Наступним видом дієвого економічного механізму захисту майнових прав землекористувачів та землевласників у нашій державі виступає титульне страхування, сутність якого полягає у здійсненні страхування ризику втрат або ж рестрикції права власності. На сьогодні в Україні цей вид страхування є новим, і надання послуг титульного страхування поки що здійснюється відносно невеликою кількістю страхових організацій. Цей вид страхування застосовується в разі втрати страховальником права власності на нерухоме майно, яке, як правило, купується та продається на вторинному ринку нерухомого майна. Така втрата права власності на нерухоме майно колишнім його власником відбувається здебільшого за рішенням суду в порядку визнання договору купівлі-продажу нерухомого майна недійсним через порушення сторонами норм цивільного законодавства [3, с. 162].

Наступним способом мінімізації ризиків є самострахування, яке спрямоване на особисте покриття завданих збитків, що здійснюється за до-

помогою наявних особистих фінансів. Застосування таких фондів самострахування само по собі не є обов'язком сільгоспвиробника, і рішення про створення такого фонду може прийматись самостійно, а отримані підприємством відсотки від прибутків можуть відраховуватися на формування такого фонду з певною градацією, яка залежатиме від отриманого агропідприємством чистого прибутку. Таким чином, організація фондів самострахування зможе оперативніше забезпечити покриття незначних ризиків господарської діяльності агропідприємств.

Висновки. Встановлено, що на сьогодні саме механізм страхування є найбільш прийнятним та економічно виправданим засобом захисту сільгоспвиробників від настання ризиків псування або знищення сільгосппродукції внаслідок настання несприятливих кліматичних чинників, який забезпечує стабільність функціонування сільськогосподарського підприємства засобом правового механізму відшкодування заподіяних збитків сільгосппідприємству.

Враховуючи та керуючись результатами проведеного дослідження, ми виділили та запропонували різні види страхування, які забезпечуватимуть відшкодування збитків при настанні страхового випадку та, своєю чергою, забезпечать формування доктрини економічної безпеки аграрного підприємства. Здійснюючи управління ризиками, аграрні підприємства повинні враховувати умови, в яких відбувається їхня агропромислова діяльність, з визначенням основних цілей та завдань, які й зумовлюються ними. Для вирішення окреслених питань нами визначено науковий та методологічний підходи стосовно цільової орієнтації у сфері оптимізації ризиків агропромислового підприємства, які ґрунтуються на механізмі їх страхування, а також порівняння їхньої ресурсної бази з наявними потребами та вибором виду страхування.

Бібліографічний список

1. Алескерова Ю. В. Удосконалення державної підтримки сільськогосподарського страхування. *Облік і фінанси*. 2014. № 4 (66). С. 96–102.
2. Ботвіна Н. О. Проблеми розвитку страхового ринку. *Розвиток економіки України в умовах глобалізації*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Харків, 2011. № 5 (102). С. 77–79.
3. Галушко В. П. Формування ринку землі в Україні: монографія. Харків: ХНАУ, 2006. 368 с.
4. Сфімова Г. В., Марущак С. М. Планування безпечного розвитку підприємства на основі результатів діагностики рівня його економічної безпеки. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 3 (8). С. 43–49.
5. Методичні рекомендації із страхування сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень / Б. Р. Ахїджанов та ін. Київ: ННЦ ІАЕ, 2012. 130 с.

Стаття надійшла 14.06.2022